

gyengébb-e a jobb kar általában? 12. és a jobb alsó végtag? 13. mikor tanult járni? 14. mikor beszélni? 15. nehezen tanulta? 16—17. Hebeg v. dadog-e, avagy volt-e ez a multban észlelhető? 18. jól tanult? 19. nagyon feledékeny? 20. melyik szemmel lát jobban a távolba? 21. mekkora a jobb és a bal szem törőképesége? 22. melyik pupilla nagyobb? 23. az állkapocsnak erős összeharapásakor hall-e valami finom neszt és melyik fülben? 24. melyik oldalán szokott aludni? 25. egyéb észrevételek.

Egy országos balog-statisztika összeállításánál azonban jóval kevesebb adattal is beérhetjük, melyek között szükséges, hogy az osztály és az iskola tanulóinak abszolút és a balogosok relativ száma is befoglalassék. A jobb- és balkezűség kimutatására legbiztosabban a súlydobást alkalmazhatjuk, a melyre az alsó osztályokban természetesen aránylag kis súlyú golyót használunk.

Végül bocsanatot kérek dolgozatomnak terjedelmes voltaért. Ezt jórészt az a számos, részben feleslegesnek látszó, aprólékos és mellékes adat okozta, melyeket csupán azért gyűjtöttem e helyen össze, hogy ezt a nálunk új témát lehetőleg sok oldalról világítsam meg. A t. olvasók köréből hozzám intézendő újabb adatokat és személyes megfigyeléseket a legnagyobb köszönettel fogadom.

KEMÉNY FERENCZ.

ZÜRICH KANTON KÖZOKTATÁSÜGYI SZERVEZETE.

(A Revue pädagogique után.)

Ha egy futó pillantást vetünk az összes kulturállamok napi kérdéseire, e mozgalmak között mindenütt első sorban állóknak a közoktatás ügyeket, s azok között is az azok szervezetére vonatkozókat fogjuk találni. És ez nagyon természetes is, mert az ember a társadalom, a közélet tagjává, t. i. hasznos tagjává csakis a nevelés által válik. Igaz ugyan, hogy a nevelés ezen munkáját nem pusztán az iskola végzi; közreműködik abban az egyház, a közigazgatás, a törvényhozás, a közlekedés, a hadügyi szervezet stb., de hogy ezen tényezők között, a nevelői munkákban, az első és a kezdeményező szerep az iskolát illeti meg — azt még a tanügyben laikusok is elismerik. Innen azon lázas sietség, melylyel az egyes államok — részint törvényhozásilag, részint társadalmilag — közoktatásügyük szervezetét javítani s a modern állam igényeinek mindinkább megfelelővé tenni iparkodnak.

Az emberiség ezen törekvését igen találóan fejezi ki Lester J. Ward (l. Report of the Commissioner of Education for the year 1899—1900. Washington, 1450 l. Sociologie at the Paris Exposition of 1900.), midőn így nyilatkozik: «Feltételeztetett, hogy a politikai szabadság, ha az teljes mértékben biztosíttatik, azon bajok legnagyobb részét, melyek miatt a társadalom küzködik, el fogja háritani és az emberi lét egy eszményi állapotába fog kalauzolni. Ezen álom nem valósult meg... ismét egy lépés teendő azon irányban, melyben a világ eddig haladt és mintán a politikai szabadság annyira megközeleltőleg megvalósíttatott — a következő célul a társadalmi (social) szabadság megszerzése tűzendő ki.» A társadalmi szabadság ezen megszerzésének egyik első rangu tényezője az iskola. De az iskola azon alakban, a mint az általában van, ezen feladatnak meg nem felelhet; sokkal nagyobb mértékben szenved az a középkorból fennmaradt feudalizmus nyúge alatt, sem hogy az — jelen alakjában — ily feladatnak megfelelni képes volna. Minden nemzet jobbjai látják és érzik ezt; és éppen azért alig van nemzet, hol az iskolaszervezet javítását célzó törekvésekkel ne találkoznánk.

Legyen elég e mozgalmak közül e helyen csak néhányat felemlíteni. Hogy e téren is az első helyet a németek, mint kat'exokhen: pædagogus nemzet foglalja el, az, azt hiszem, senkit sem fog meglepni. E cél szolgáltatában indult meg 1887-ben egy folyóirat ily cím alatt: «Pædagogische Zeit- und Streitfragen», illetőleg ennek első füzet: «Die Mittelschule in ihrem Verhältniss zur Volksschule und zu den höheren Lehranstalten» (Mittelschule — a mi polgári iskolánk.)* Ugyanezen folyóiratban jelentek meg: Die Kulturgeschichte in der Volksschule, von Albert Richter; Die Lehrerinnen Frage, von dr. Horwice; Die Schule und die socialen Gemeinschaften, von Trüper stb. A német tanügy szervezeti mozgalmak közül különösen dr. Reinjénai egyetemi tanár «Iskola szervezete», melyet a «National-Verein» képviseleti gyűlésén 1897 pünkösdjén Erfurtban fejtett ki, magaslik ki; ennek sarkötételét a következő pont fejezi ki: «Minden tanintézet számára, mint közös alapépítményt, az általános népiskolát követeljük.»

Franciaországban — eltekintve a régi tanügyi mozgalmaktól — a kiállítás alkalmával M. Gréard tankerületi főgazgató (recteur d'Academie) elnöklete alatt ülésező (1900 aug. 2—6) népnevelügyi Congressus foglalkozott tanügy szervezeti kérdésekkel. E congressus tárgyai a következők voltak: 1. a háztartás oktatása a népiskolában; 2. iskola-látogatás; 3. erkölcsi nevelés; 4. felső nép- (polgári) iskola;

* Helyesebben: a mi polgári iskolánkknak csak alsó tagozatával lehet párhuzamba.

5. a nevelés folytatása a tanköteles kor után. Ha ehhez felemlítjük, hogy újabban azon tervnek megvalósítása, mely szerint a Lycée-k (a mi gymnasiumaink) osztályai a régi nyolcz helyett hétben állapíttassanak meg — s természetesen a népiskolák osztályai pedig azon mértékben szaporíttassanak: látjuk, hogy Franciaországban az iskolák szervezésére vonatkozó törekvés úgyszólván az egész közoktatás ügyét felöleli.

Angliában a tanügyi mozgalmak 1833-ban vették kezdetüket, a midőn ugyanis a parlament «a nevelés céljaira» 20,000 font sterlinget szavazott meg, míg végre létrehozták az 1870., illetőleg 1872 (scot) népiskolai törvényt. E törvénnyel azonban e mozgalmak még nem szüntek meg, sőt ez idő szerint is állandó folyamatban vannak: ennek tanúsága a tankötelezettség megállapítása, a népiskola látogatásának — bizonyos körülmények között — a 14. életév betöltéseig való kiterjesztése, a létrejött népiskolai nyugdíjtörvény, a tanítás ingyenességének kimondása. Időközben voltak egyesek, kik a nép- és középiskola egymás iránt való viszonya kérdésének megoldását tűzték feladatukká. Jelenleg az angol közvéleményt és törvényhozást egy oly helyi hatóság megalkotása foglalkoztatja, mely alá a népiskolák és középiskolák egyaránt volnának alárendelendők. Az erre vonatkozó törvényjavaslatot (bill) az akkori közoktatásügyi minister, sir John Gorst még ez év tavaszán benyújtotta; de a törvényjavaslat sehogy sem tud törvényté (act) válni. Sir Arthur Acland még 1892-ben nyújtott be egy törvényjavaslatot, a mely a törvényhatóságokat (county) felhatalmazta volna a középiskolai oktatás szervezésére; e javaslat azonban megbukott. Ily törvénye Angliának még ez idő szerint nincs. A jövő angol rendszer dr. Ph. Aronstein szerint (Report of the commissioner of Education 1899—1900. Washington, 81. l.) «középúton fog haladni az előbbi anarchia és a francia és német, vagyis kormányiskolák között. Nem fogja megakasztani az egyes polgárok, társulatok és testületek kezdeményezését, mely a múltban oly sokat tett, sőt inkább ösztönözni, vezetni és ellenőrizni fogja azt. Nem fog teljes egyenlőséget behozni és minden csekélységet a hivatal-asztalról szabályozni, de a végrehajtó hatóságok stb. kezdeményezésének is teret fog engedni . . . »

Az északamerikai Egyesült Államok mindegyike saját közoktatásügyét, ösdióktól kezdve, önállólag szervezte; hogy így ott valami rendezett állapotok — értvén ez alatt a megközelítőleg egyöntetűséget — nem lehettek, az a dolog természetéből folyik. Az ebből eredő bajokon segítettő, a nemzeti nevelésügyi egyesület 1893-ban egy bizottságot küldött ki. E bizottság, melynek elnöke W. H. Maxwell volt s mint «tizenötös bizottság» ismeretes s a három előzetesen

kiküldött albizottság javaslata fölött 1895-ben Clevelandban tanácskozott. Az első albizottság tanácskozásainak tárgyát a tanítóképzés, a másodikét a népiskolai tanulmányok egymásra vonatkozása, a harmadikét a törvényhatósági (city) iskolarendszer szabályozása képezte. Ugyanazt a feladatot, melyet a tizenötös bizottság a népnevelési intézeteket illetőleg kívánt teljesíteni, szándékozott az 1893-ban (nov.) New-Yorkban ülésezett, százassá kiegészített, úgynevezett «tizes bizottság» a középiskolákat illetőleg megoldani. Ez utóbbi bizottság végmegállapodása szerint a népiskola nyolc osztályára építendő négy típusú s négy osztályú középiskolát különböztet meg. E típusok: *a*) klasszikai; *b*) latin tudományos; *c*) modern nyelvi s *d*) angol nyelvű középiskolák. Ugyan e bizottság kívánta a közép- és főiskolák közti viszonyt is szabályozni. — Álljon itt záradékol e ponthoz azon irány jellemzése, a melyben, az Egyesült-Államokban, Henry W. Thursion szerint (R. of C. of Ed 1899—1900. 1557. l.) a közoktatás kérdésének meg kell oldatni. «Megállapítható, hogy az utolsó tíz év alatt a nevelők érdeklődése általában, de nem kisebb mértékben a gondolkodó férfiak és nők figyelme a fiúk és leányoknak, a képviselői demokráciában a polgárok elkerülhetetlen kötelességeire és felelősség érzetére való jobb előkészítés kérdése, és a mi még sokkal szükségesebb, egy értelmes és hamisítatlan társadalmi községi élet számára való nevelés felé irányult.»

Hozhatnék fel még egyéb példát is, de a felhozottak már eléggé igazolják, hogy mily magas fokban van meg a különböző államok intéző férfiainban a törekvés közoktatásügyi szervezetük javítására.

Hazai ez irányu mozgalmainkat nem kívánom felemlíteni, hisz azok úgy is eléggé ismeretesek, csakis a közoktatásügyi miniszterium azon rendeletére utalok, melynek célja a népiskola hat osztályának kiépítését vette célba. Bármily nemes is ezen törekvés, mindazáltal már itt tartom kötelességemnek annak kijelentését, hogy a hivatott rendelet két igen fontos körülményt felejtett ki a számításból: ezek elseje az osztatlan népiskolának az osztotthoz (több tanítóval bíró) viszonya, a második a népiskolának általában viszonya a magasabb intézetekhez. Hogy a különböző kormányok a közoktatásügyi szervezetre vonatkozó törvények megalkotásában bizonyos conservatív álláspontra helyezkednek, ezt magam részéről nemcsak természetesnek, de üdvösnek is találom; mert egy elhibázott lépés e téren oly fejlődést indít meg, melyet újlag évtizedek munkája sem hozhat helyre. Bizonyítja ezt a mi szerencsétlen polgári iskolai törvényünk.

Ily körülmények között az úgynevezett szolgálatot tehetni akkor, midőn oly szervezet után kutatok, mely szerintem a fejlettebb alkotmány és társadalmi élet viszonyainak inkább megfelel. Ez a cél

lebegett szemeim előtt, midőn ezelőtt mintegy másfél évvel Argentína közoktatásügyi szervezetét voltam bátor ismertelni. Akkor az ismertetésből vont következtetéseimre azon ellenvetés tétetett: ha majd Argentinának társadalmi élete olyan fejlett lesz, mint a miénk, akkor annak közoktatásügyi szervezete is a miénknek inkább meg fog felelni. Ezen *cél lebeg most is szemeim előtt*, midőn a következőkben Zürich kanton közoktatásügyének ismertetését tűztem ki célul. Felette érdekel várom, mily ellenvetést fogok Pestalozzi hazája közoktatásügyi szervezetére hallani; * azon kantonéra, melynek ipara, kereskedelme a legkedvezőtlenebb territorialis viszonyok között is a virágzás képzelhető magas fokán áll, s kicsinyisége mellett is a tudományok minden ágában vezérszerepet visz.

Ismertetésemben természetesen főképpen a népoktatási intézetekkel fogok foglalkozni, a többi intézeteket csakis az összefüggés áttekinthetése végett fogom érinteni.

A népoktatást illetőleg Zürichben lényegileg az 1832 szept. 28., az 1859 decz. 23. és az 1899 jun. 11-iki törvény intézkedik, nemkülönben az 1900 április 7. és okt. 4. közigazgatási szabályzat. A tankötelezettséget már az 1832-iki, az oktatás ingyenességét, a növendékeknek tanszerekkel való ellátására is kiterjesztette. Ugyanazon törvény minden nyilvános iskola felkezeztelnélküliségét állapította meg.

A népiskola két tagozatra, u. m. elemire és középiskolára (ez utóbbi a mi felső népiskolánknak felel meg) oszlik. A tankötelezettség 8 évre terjed. A középiskola három osztályú s a népiskola hatodik osztályához csatlakozik.

A népművelési intézetek határozott és közös jellemvonása, hogy azokat a nemzet minden osztálya, gazdag és szegény egyformán látogatja és így azok a szó teljes értelmében a nép iskolái. Van ugyan, kis számban, magániskola is, de ide csak oly szülők küldik gyermeküket, kiket a felekezetenélküli tanítás nem elégít ki s ez iskolák növendékeinek száma a tankötelesek alig 2%-ra rúg.

Egy másik jellemvonása ezen intézeteknek, hogy a fiúk és lányok a középiskola legfelső osztályáig, elvi szempontból, közös oktatásban részesülnek; a lányok némely tanulmány alól csak annyiban nyerneek fölmentést, a mennyiben az arra szánt idő a női kézimunkákra szükséges. Ezen közös oktatás a lehető legsikeresebb, noha tagadhatatlan, hogy nem mindig könnyű oly tantervet állítani egybe, mely a két nem szükségleteinek egyformán megfelelne.

A középiskolák, felső népiskolák nem oly értelemben, mintha azok a nép felső osztályai számára valók volnának, hanem oly érte-

* L. a cikk végén.

lemben, hogy azokba oly növendékek járnak, kik az elemi népiskolai képzettségénél magasabb műveltségét óhajtának szerezni, vagy felsőbb tanulmányokra, különösen technikai szakokra készülnek. Ezért a középiskola két alsó osztálya az elemi iskola hetedik és nyolczadik osztályával párhuzamos. A középiskolába való felvétel vizsga alapján történik; de ezen fölvétel a négy heti próbaidő sikeres kitöltése után hagyatik jóvá.

A tanév májusban kezdődik s egy április első felében tartandó vizsgával végződik. A tanév megkezdése előtt egy állami tisztviselő az iskolai bizottságnak a tanköteles növendékek teljes kimutatását benyújtja; e bizottság az illetőket orvosi vizsgálat alá vetteti. A testi- leg vagy szellemileg gyengék több vagy kevesebb időre felmenthetők, vagy megfelelő intézetekbe adhatók. A szünidő minden évben kilencz hét: még pedig négy hét július közepétől aug. közepéig (nyári szünidő), két hét október első felében (őszi szünidő), egy hét karácsonykor, a többi áprilisban (tavaszi szünidő).

Szombaton délután soha sem tartható tanítás, legfeljebb kézimunka. A heti tanítási időre nézve a következők állapítottak meg: a) Az elemi osztályokat illetőleg: az első osztályban 15—20 óra, a második osztályban 18—22 óra, a harmadikban 20—24 óra, a negytedik és hatodik osztályig 24—30 óra, a hetedik és nyolczadik osztályban 27—33 óra: b) a középiskolában osztályonként 34 óra. A torna ez időbe befoglalandó.

A törvény, a földműves községek érdekében, megengedi, hogy a hetedik és nyolczadik osztályban a heti óraszám a nyári időszak alatt, a tanügyi bizottság határozata alapján, 8-ra szállíttassék, mely két délelőttre osztandó be. A tanítás tárgyai az elemi iskolában: bibliai történet és erkölcsstan, német nyelv, szám- és mértan, természetrajzi földrajz és történelem, különösen hazai, írás, rajz, ének, torna, kézimunka és háztartástan a leányoknak.

A középiskolában: bibliai történet és erkölcsstan, német és francia, számtan, a számfejtés elemei és könyvvitel, mértan földméréssel és rajzzal, történelem és földrajz, szépirás, rajz, ének, torna, kézimunka, háztartástan a leányoknak; fakultatív a harmadik osztályban az olasz és angol.

A növendékek maximuma az elemi iskola hat első osztályában 70-ben, a hetedik és nyolczadikban, valamint a középiskolában 35-ben állapíttatik meg osztályonként.

A bibliai történetet és erkölcsstant a hat elemi osztályban minden felekezeti vonatkoztatás nélkül, a tanító tanítja; ugyanazt csak a hetedik és nyolczadik osztályban tanítja egyházi férfi.

A heti és napi órák beosztásának egészségtani követelményei

részletesen megállapíttatnak. Álljanak itt ezek közül a következők: Az elemi hat osztályban egyfolytában 3 óránál, a két felső osztályban és a középiskolában 4 óránál több nem tanítható. Ha az idő borús, a tanítónak jogában áll az órarendet megváltoztatni és oly tárgyat tanítani, mely a látást kevésbé fárasztja. Az elemi három első osztályban házi dolgozat feladása tilos, a többi osztályokban is csak a lehetőség határa között, minden esetben a túlterheltesnek még lát-szata is kerülendő. Egyes növendékek, orvosi bizonyítvány alapján, némely tantárgy tanulása alól fölmenthetők.

Az iskolai hatóságok és tanítók a fölött is tartoznak őrködni, hogy a növendékek a szülői házban és azon kívül munkával túl ne terheltessenek stb.

Az iskolai hatóságok és tanítók tartoznak a pontos iskolalátogatás fölött őrködni. Az igazolatlan mulasztások 15 frtig menő bírsággal sújthatók. Határozottan megállapíttatnak a) a tanító, b) az iskolai bizottság által kiszabható büntetések. A tanítóknak az igazságosság és az ajánlatik, hogy a legnagyobb szelidséggel büntessenek. A testi büntetés csak kivételes esetekben alkalmazható. Az iskolában való visszatartás a tanító jelenlétét követeli. Az iskolabizottság tartozik az erkölcsileg elhagyatott gyermekeket és azokat, kik javíthatlan romlottaknak mutatkoznak, a gyámhatóságnak bejelenteni, mely azokat javító-házakba adja, vagy megfelelő családokra bizza.

A kézikönyvek jegyzékét és a szemléltetésre szolgáló tárgyakat a nevelésügyi tanács állapítja meg. Ugy egyiknek, mint másíknak nyilvánossá tételéről és eladásáról az állam gondoskodik.

Az iskolai újdonságok kiadása rendesen a szabad verseny tárgya.

A könyveket és egyéb iskolai tárgyakat a községek vásárolják és ingyen osztják ki a növendékeknek. A könyvek és a növendékeknek adott egyéb tárgyak az iskola tulajdonát képezik s a növendékeknek az iskolából ki- vagy magasabb osztályba való lépésével a tanítónak adandók.

Némely könyvek vagy tárgyak, melyeket a növendékek később használhatnak, az iskola-bizottság határozata alapján részint ingyen; részint mérsékelt árért nekik átengedhetők.

Az iskolaépületek és tanítói lakások emelésére és berendezésére nézve álljanak itt az utasításokból a következők. Az ezekre vonatkozó tervek fölött, a kerületi iskola-bizottság jóváhagyásának fíntartásával, maga az iskolaközség határoz. A hely megválasztását illetőleg a következők tartandók szem előtt: az iskolaépület száraz helyen emelendő, szabad térrel kell birnia, a községre káros bármilyennemű iparvállalatok közelsége kerülendő, a testgyakorlatokra és játéokra szánt helynek az iskolaépülettel kapcsolatban kell lennie, kell, hogy az iskolához minél

közelebb egészséges ivóvízű kút legyen; a kőmivesmunka koczkakő, terméskő vagy téglából készítendő; az iskolaépületnek legalább két kijáratral kell birnia, a lépcsőknek tűzmenteseknek, tágasoknak és lehetőleg csekély hajlásuaknak kell lenniök; a tanterem mellett kell, hogy ruhatár legyen; fürdők és vízmedenczék beállítása ajánltatik; a padozatnak keményfából kell lennie stb.

A tanításra szükséges helyiségek a következők: a) minden szakasz számára egy osztályterem, b) egy terem a női kézimunkák számára, c) egy gyűjteményterem, különösen a középiskolákban, d) egy tornaterem. Minden növendék számára legalább egy négyzetméter terület számítandó; a terem 3·5 m-en alul nem lehet; a terem megvilágításának lehetőleg kelet vagy délkeletről kell jönnie. Két üléses padok, háttámaszszal és mozgatható asztallappal ajánltatnak, s nagyságuknak a növendékek termetéhez mérten, az elemi osztályokban legalább négy, — a középiskolákban háromfajtajuaknak kell lenniök. A fűtés rendszernek olyannak kell lennie, hogy az a levegőt se ki ne szárítsa, sem az egészségre ártalmas gázokat ne fejlesszen. A tanítási idő alatt a tanhelyiségek más célra nem használtathatnak.

A községek tartoznak a tanító számára illő lakásról gondoskodni. Ebben a következő helyiségeknek kell lenni; egy tágas lakószobának, a vele kapcsolatos tanulószobával, három nagy padozott szobának, melyek közül az egyiknek fűthetőnek kell lennie, egy szárítónak, egy pinczének, egy fatartónak és egy illemhelynek. Ennek fentartásáról a község tartozik gondoskodni.

Az állam hozzájárulása a népnevelés költségeihez a következőkben van szabályozva. Mindenek előtt az állam magára vállalja az elemi- (1200 frank) és közép- (1800 frank) iskola törvényes fizetésének kétharmadát. Részt vesz a fizetés utolsó harmadának fedezésében a község adójának általános állapota és hozzájárulási erejének vagy a középiskolai kör utolsó öt évi állapotának arányában. E végből az államtanács osztályokat létesít, melyek közül a legmagasabb fokú a teljes illetéket nem húzhatja, és a legalsó fokú a segélytől teljesen meg nem fosztható.

Midőn egy község vagy egy kör a tanítók fizetését saját kezdeményezése alapján fölemeli, ehhez az állam is az elemi tanítók számára 1800 frankig, a középiskolai tanítók számára 2200 frankig, a korpótlékokat nem számítva, hozzájárul.

Hogy a szegényebb falusi községekben a tanítók váltakozása megakadályoztassék, az államtanács, a nevelésügyi tanács javaslatára, a végleges tanítóknak és tanítónőknek fizetési pótlékot engedélyez. Ezen pótlék az első három évben évenként 200 frank, a három követ-

közben 300 frank, a hetedikről a kilencededikig 400 frank, s azon túl minden évben 500 frank.

Könyvekre és köteles iskolai felszerelésekre az állam, a szükséghez képest, az elemi iskolák számára azok 25—75%-át, a középiskolai körök számára 20—50%-át engedélyezi.

Az elhagyott gyenge elméjű, vak, süket-néma, epileptikus stb. gyermekek számára való intézetek, feltéve, hogy magukat a hivatalos rendtartásnak alávetik, államsegélyben részesülnek. Ilyeneket maga az állam is állíthat.

Az állam az iskolaközségeknek segélyt engedélyez: a) elemi és középiskolai épületek állítására és javítására; b) a tanítók lakásainak határozott beavatására, kútak, tornatermek építésére, tornaudvarokra megnyitásuk alkalmával, és iskolai padok vásárlására. A építésre szükséges költség megállapítására alapul a községi gyülekezet által elfogadott költségelőirányzat szolgál. Az állam által nyújtandó segély azon adó kikerekített összegének aránya által határoztatik meg, mely úgy éretnék el, ha az építésre kívánt költség öt év alatti törlesztésére szükséges utolsó öt év alatti járulék az adó átlagösszegéhez hozzá adatnék.

A mi a tanítóképzést illeti, az egész kanton számára Zürichet kivéve (t. i. a mi a nőket illeti) Küssnacht-on történik. Ez állami intézet, s mindkét nem számára közös. Van ezen kívül egy Zürich városa által fenntartott tanítónőképző Zürichben és egy prot. felekezeti tanítóképző ugyanott. Az intézet növendékeit a középiskola harmadik osztályából toborozza.

A küsnachi intézet berendezése egyszerű és falusias. Az iskola, egy kert közepén, több épületből áll, melyek a községtől semmi által nincsenek elzárva. A rövid szünetek alatt, melyek a tanítási órákat egymástól elválasztják, a férfi- és nőnövendékek tetszésük szerint sétálnak a községben. A két nembeli növendékek közösen, ugyanazon tanterv alapján oktattatnak. A rendszer externatus, a növendékek részint a községben, részint Zürichben laknak. Ezen rendszer az intézet 30 éves fennállása óta semmi erkölcsi hátrányt nem vont maga után, s nem is szándékoznak azt módosítani. Az órarend felette meg van terhelve, még pedig heti 36 órával; csakis szombat délután és vasárnap szabad.

A növendékek a második tanév végén egy úgynevezett előkészítő vizsgának vannak alávetve; míg a negyedik év végén a záró vagy tanképesítő vizsga következik. Azonban a fiatal tanítók és tanítónők csak két évi gyakorlat után választhatók meg véglegesen. E vizsgák egyébként a Zürich kantonbelieknek ingyenesek, más svájciak 20, idegenek 50 frankot fizetnek. A vizsgák írásbeliek, szóbeliek, és

gyakorlatiak. A második vizsga írás- és szóbeli tárgyai a német, a francia, a mennyiségtan és módszertan, azonkívül a jelölteknek tanubizonyosságot kell tenniök a rajz, szépírás, torna és éneken való jártasságuk felől. A gyakorlati vizsga egy 20 perczig tartó tanításból áll, a kapcsolt elemi iskolában. Zürich város tanítónőinek képzése mint már említettett, magában Zürichben eszközöltetik. Ezen intézet a székesegyházhoz kapcsolódik és egy régi zárdában van elhelyezve. Ez intézet ugyanazon igazgatás alatt, tulajdonkép három intézetből áll, némely tantárgyból közös lévén az oktatás. Ezen intézetek, illetőleg szakosztályok a következők: *a)* továbbképző iskola, 3 évfolyammal (Fortbildungsschule); *b)* kereskedelmi iskola, 2 évfolyammal; és tanítónőképző 4 évfolyammal. Mindhárom szakosztályban a fől vétel feltétele a középiskola harmadik osztályának elvégzése. — A tanári személyzet nem kizárólag ezen iskola által van lekötve; ezek más intézetekben is, mint gymnasium, polytechnikum és egyetem, tanítanak, kik is az iskola felügyelő bizottság javaslatára a központi tanügyi bizottság által neveztetnek ki. Nőkre rendszeresen csak az élönyelvek, a testgyakorlat, a rajz, a női kézimunka és neveléstan egy része, egy orvosdoktornőre az egészségtan és egy jogtudornőre a kereskedelmi jog tanítása van bízva. Érdekesnek találom a tanítónői szakosztály tárgyait a rájuk fordított heti órával együtt ide iktatni: német nyelv heti 19 óra (t. i. a 4 évfolyamban), Francia 14 óra, neveléstan 4 óra, módszertan 4 óra, mennyiségtan 12 óra, földrajz 8 óra, rajz $10\frac{1}{2}$ óra, szépírás $1\frac{1}{2}$ óra, ének, zene 11 óra, hegedű vagy zongora 6 óra, testgyakorlat 8 óra; facultativ tárgyak: vallástan 4 óra, angol nyelv 10 óra, latin 14 óra.

Az úgynevezett középiskolák tanárai szintén néptanítókból kerülnek; még pedig olyformán, hogy az oklevéllel bíró fiatal tanítók rendszeresen egy évi gyakorlat után, az egyetem bizonyos szakaira beiratkoznak, hol is két évi szorgalmas tanulás után középiskolákra képesíttetnek (habilités). A középiskolákban nem szak-, de osztálytanítás folyik; ez alól csak azon esetben van kivétel, ha egy tanár bizonyos szakot tanítani nem képes.

A tanítót a község választói szavazás útján választják, mely minden 6-ik évben megújítatik; a tanítónak a községi iskolabizottság ülésein tanácsadó szavazata van.

A népiskolai tanítók minimális fizetése 1200, a középiskoláiké 1800 frank, egyéb javadalmak — lakás, fa, művelhető föld vagy megfelelő kárpótlás, öt évi szolgálat után 100 frank pótlék, 20 év után 400 frank, Egyébként alig van község, mely tanítójának helyi pótlékot nem adna, — ez néha 1000 frankig is emelkedik. Zürichben a fizetések kerek számban, a szolgálat tartama szerint, a férfi tanítókat illetőleg

2800—3800, a nőket illetőleg 2600—3000 frank között mozog, a középiskolai tanítókra és tanítónőkre vonatkozólag 3400—4400 frank, között.

Minden kerület elemi és középiskolai tanítói (Zürich kanton 11 kerületre oszlik) együtt iskolai káptalanat alkotnak. Ezen káptalan évenként négyszer tart ülést, tanácskozás, jelentések meghallgatása és a végett, hogy a nevelésügyi tanácsnak, tanügyi kérdések fölött, emlékiratokat nyújtson be. A káptalanok a kerületi iskolabizottságba, saját kebelükből, tanácskozási joggal bíró 3—5 képviselő tagot választanak. Zürich kanton összes nyilvános iskoláinak tanítói az iskolai synodust (zsinat) alkotják; e zsinat évenként egyszer gyűl össze s a nevelésügyi tanácsba két, tanácskozási és szavazati joggal bíró képviselőt választ.

Iskolai hatóságok a következők: elemi iskolai bizottság, középiskolai bizottság, kerületi bizottság és végre nevelésügyi kantoni tanács. A két első törvényhatósági (municipales); ők öröködnék az iskola anyagi állapota fölött, látogatják az ellenőrzések alá helyezett tanítókat. A kerületi bizottságok az iskolák felügyeletével vannak főképp megbízva. Úgy ezek, mint az előbbiek, a választók által, három évi időszakra választatnak és újra választhatók. A nevelésügyi tanács a kanton legfelső iskolai hatósága: áll az államtanács egy tagjából (nevelésügyi igazgató), a kantoni tanács által választott négy tagból, az iskolazsinat által kijelölt két tagból és a nevelésügyi igazgatóság titkárából. Ezen főtanács feladata a kanton egész közoktatásügye fölött (nép- és közép-, gymn. iskolák, egyetem) a legfőbb felügyeletet gyakorolni. E tanács üléseit havonként, vagy két hetenként tartja, ő hirdeti ki mindazon rendeleteket, melyek minden fokú és minden rendű iskolai intézeteket illetnek, kivéve azon kérdés fölöttieket, melyek maga a törvény által, vagy az államtanács döntvényei által szabályoztatnak.

Álljon itt ehhez csatolva néhány statisztikai adat. Zürich kantonban, ez idő szerint 353 elemi és 96 középiskolai jellegű népiskola van 983 elemi (849 férfi és 134 nő), 248 középiskolai tanító és 475 kézi (női) munkatanítónő van. Az iskolákat (elemieket) 50,714 gyermek (24,773 fiú és 25,941 leány), a középiskolákat 7509 gyermek (4327 fiú és 3182 leány) látogatja. Az államnak a népnevelésre tett kiadása az 1900. évben 2,700.000 frankra, a községeké közel 7 millióra rúgott. Ez utóbbi összegbe az állami segélyek egy része is befigyelt. A községek által az 1894. évtől az 1900. évig iskolai épületekre összesen 11,084,608 frank fordítottatott, melyből az állam 21%-ot vagyis 2,644.294 frankot fedezett.

Az átlagkiadás az egyes növendék után népoktatásra (kantoni

és törvényhatósági kiadások együttvéve) 130—150 frankra becsülhetők; azaz minden lélek után mintegy 20 frankra.

Záradékul álljon itt azon összefüggés kimutatása, melyben a népnevelési intézetek egymással és a fölöttük álló magasabb fokú intézetekkel állnak:

A) Népiskola nyolcz évfolyammal (osztály)

B) Középiskola három évfolyammal; mely a népiskola hatodik osztályához csatlakozik.

C) Továbbképző fakultatív és munkásiskola, ez a népiskola nyolczadik osztályához csatlakozik s 2—3 évi tanfolyamú;

D) Gymnasium vagy Lyceum, hat évi tanfolyammal, ez az elemi népiskola hatodik osztályához csatlakozik;

E) Ipariskola, négy évi tanfolyammal, ez a középiskola második osztályához csatlakozik.

F) Kantoni Kereskedelmi iskola, négy évi tanfolyammal, ez is a középiskola második osztályához csatlakozik;

G) Tanítóképző-intézet, négy évi tanfolyammal, ez a középiskola harmadik osztályához csatlakozik;

H) Műtani intézet (technicum) négy-hat időszakkal; ez a középiskola harmadik évfolyamához csatlakozik; ide tartozik: 1. a gépész-, 2. építész-, 3. villamos gépész-, 4. gépszabályozó (precision), 5. vegyész-, 6. műipar- (metier d'art) 7. földmérőiskola, 8. vasúti alkalmazottak iskolája, 9. kereskedelmi iskola;

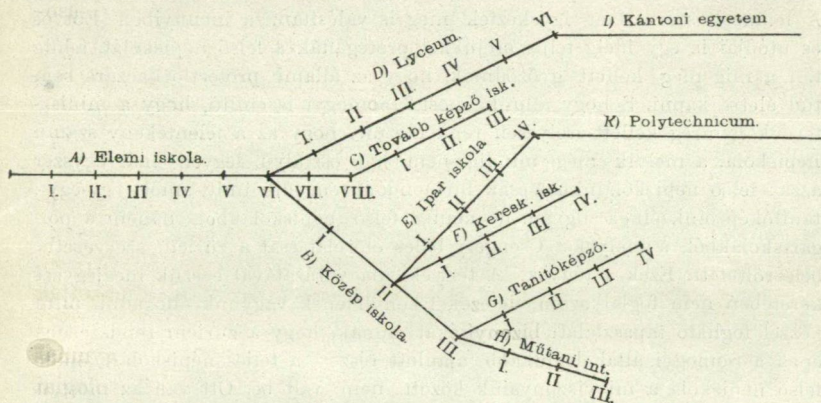
I) Kantoni egyetem, 3—10 időszakkal (semester), ez a gymnasium hatodik osztályához csatlakozik; ide tartoznak: 1. a theologiai fakultás, 2. a politikai tudományok fakultása, 3. az orvosi fakultás, 4. az állatorvosi fakultás, 5. a bölcsészeti fakultás, még pedig: I. a bölcsészet, philologia és történelmi szakosztályllyal, II. a mennyiségtani és természettudományi szakosztályllyal;

K) A szövetségi műipar- főiskola (polytechnique fédérale) ez az ipariskola (D) negyedik évfolyamához csatlakozik, s hét időszakkal (semester) bír; ide tartoznak: 1. az építész, 2. mérnök, 3. gépész-mérnök, 4. műipari vegyész, 5. a gazdasági és erdészeti, 6. a mennyiségtan-, természettan- és természet-rajztanárok, 7. a bölcsészet- és politikai tudományok szakosztálya.

Álljon itt az előadott szervezet képe grafikus alakban előtűntetve. (l. a következő lapon.)

Íme ezekben kívántam egy a fejlettség magas fokán álló tartomány közoktatásügyi szervezetét bemutatni. Meglehet, hogy ezen szervezet minden tekintetben nem felel meg egy oly ideális állapotnak, mely egyes gondolkodó nevelők agyában megfogamzhatott, vagy tényleg megfogamzott; de egy előnye ezen ideális tervezetek fölött

minden esetre van, nevezetesen az, hogy realizálható, mert tényleg meg van: míg az ideális tervezeteket illetőleg, bármily szépeknek tűnjenek is azok fel, bármily szabatosan illjenek az egyes tagok egymáshoz és ezek ismét az egészhez, mindig fenn marad azon kérdés, hogy vajjon az realizálható-e, a gyakorlati életbe átültethető-e? E szervezetnél ily kérdés többé nem merülhet föl. Azt az ellenvetést is hozhatnák fel, hogy könnyű egy kis tartománynak egy kis területen ily szervezetet létesíteni, de egészen másként áll a dolog egy nagy kiterjedésű nagy országgal. Ezen ellenvetésre én azzal válaszolok, hogy én egyetlen elfogadható okot sem találok arra nézve, hogy azt a szervezetet, melyet egy tartomány, csekély eszközökkel kis területen

valósíthatott, miért ne valósíthatná meg egy nagy ország vagy birodalom, nagy területen, a rendelkezésére álló nagy eszközökkel? A mint említém, e szervezetnek is lehetnek, sőt vannak hibái, így azon elvnek, hogy minden tovább menő képzés alapját a népnevelés képezze, nem tiszta kifejezői, a mennyiben minden tovább menő intézet az elemi iskola hatodik osztályához csatlakozik, az osztott és osztatlan iskola egymás iránt való viszonya egyáltalán nincs szabályozva, a túlterhelés kérdését — a hat elemi osztályon kívül — ezen szervezetnek sem sikerült megoldani; azonban szilárd meggyőződéssel merem állítani, hogy a continentális közoktatásügyi szervezetek közül egyetlen egy sincs, mely részint egy népképviselői alkotmányon nyugvó államszervezetnek, részint a társadalmi élet gyakorlati szükségleteinek a bemutatott szervezetnél inkább megfelelné.

Panaszkodnak, hogy iparunk, földmivelésünk pang, a proletarismus ijesztő mérvben növekszik. Rövidlátó panasz. Magunk neveljük el gyermekeinket az iparról és földmivelésről; iskolaszervezetünk

pedig olyan, mintha az kizárólag a proletárismus terjesztésére irányúlna. Látna nem látnak és hallva nem hallnak. Vajjon mikor fogunk helyes útra térni? *

SOMOGYI GÉZA.

* T. munkatársamnak első sorban megköszönvén ez érdekes ismeretést, lehető rövidséggel eleget teszek a megjegyzésre való fölhívásának is. Népoktatási törvényünk az összes szemrehányások közül azt érdemli meg legkevésbé, hogy nem okult eléggé a zürichi rendszeren. Hiszen Eötvösnek népoktatásunk szervezésében épen a zürichi volt a mintája; onnan való a hat népiskolai osztályra következő három osztályú felső népiskola (a zürichi «közép»-iskola), és az ezután következő tanítóképző. — A lemásolt szervezetet igyekeztek meg is valósítani, a mennyiben Eötvös és utódjai is egy ideig teljes erejükkel protegálták a felső népiskolát, addig t. i. a míg meg kellett győződnie, hogy az állami protectio daczára sem tud életre kapni. S hogy állunk most? Somogyi is említi, hogy a miniszternek nemrég kellett erélyesen rendelkeznie, hogy az a jelentékeny számú népiskola, a melyik még mindig nem hat osztályú, legyen már egyszer azzá; felső népiskoláinkból csak hirmondóul tengődik imitt-amott egy-egy; tanítóképzőink élnek ugyan, de nem a felső népiskolákból, hanem a polgáriskolákból, a melyeket Csengery bölcs előrelátással a zürichi szervezetbe beleerőltetett. Ezek a tények. A tények magyarázatával e szük megjegyzés keretében nem foglalkozom, de ezeket kénytelenek vagyunk elfogadni, mint kézzel fogható tapasztalati bizonyítékát annak, hogy a zürichi rendszernek épen a Somogyi által leginkább ajánlott része: a teljes népiskolára épülő felső népiskola a mi viszonyaink között nem vált be. Ott van az most is törvénykönyvünkben, semmi formai akadálya nincs megvalósításának, de bizonyos, hogy az eddigi tapasztalás mindenkit vissza fog tartani attól, hogy a megvalósítást újra megpróbálja és erőltesse, holott a Csengery-től megnyitott uton magától is vigan halad a dolog előre. — Mert ez az ütköző pont kettőnk között: Somogyi azt tartaná helyesnek, hogy az iskolák egymás fölé épüljenek, s így nevezetesen a teljes népiskola legyen az alapja minden magasabb iskolának, én pedig a mellett vagyok, hogy az egyes, eltérő célú iskolafajták minél előbb elkülönülve egymástól, mindenik a maga célja felé ágazzék el. A két álláspont vitatásának itt szintén nincs most tere, csak arra akarok rámutatni, hogy az ismertetett zürichi szervezet egyik álláspontot sem támogatja inkább, mint a másikat. Mert igaz ugyan, hogy az elágazás nem kezdődik olyan korán, mint én kívánám, de viszont az is igaz, hogy nem a teljes népiskola befejezte után kezdődik, hanem már két évvel előbb (a mire Somogyi is rámutat czikke végén). A teljes népiskolára ott sem következik egyéb, mint a mi nálunk, t. i. az ismétlő iskola, a mit ott «továbbképző»-nek neveznek.

Szerkesztő.